slog derfor, at Proprietærerne i Stedet for et »fuldkomment« Pas skulde have Lov til at give Folk Følgesedler paa slet Papir »med de Restriktioner (Forbehold), han selv vilde«. Videre siger Biskoppen: »Ligeledes kunde ogsaa Kvindepersoner, som kommer ind fra Landet for at søge Tjeneste i Kjøbstæderne eller andetsteds, gives Tilladelse fra Husbonden ved en Følgeseddel«.

For Karlenes Vedkommende vilde de Bestemmelser, Biskoppens Forslag indeholdt, sikkert være til Gavn. Med Pigerne er Sagen unægtelig en anden. Naturligvis vilde det paa sin Vis være en Fordel for dem, at de dyre Passer blev afløst af Følgesedler paa slet Papir; men der kan ikke være Tvivl om, at de kom til at betale denne Fordel med deres — Frihed. Godsejerne skulde jo nemlig have Ret til at udstede disse Følgesedler med de Forbehold, de fandt for godt, og hvad Godsejerne i de allerfleste Tilfælde vilde »finde for godt«, fortæller den Viborg Bisp ganske aabenhjærtet: Det var i Følgesedlen at indføre saadanne »Bestemmelser«, der paalagde Kvinderne at rejse tilbage til Fødestavnen hver Gang, Husbonden kaldte paa dem. Med andre Ord: Kvinderne vilde blive ufri.

Den 20. Juni samme Aar udgik der Ordre til de Sessionsdeputerede om at afgive Betænkning over Biskop Wøldikes Skrivelse. De sønderjyske Deputerede gennemskuede heldigvis de skæbnesvangre Følger, Biskoppens Forslag om Følgesedler vilde faa; de skriver nemlig, at Wøldike med Hensyn til Tjenestefolkene med Urette havde blandet Mandkønnet og Kvindekønnet sammen; thi medens Karlene var pligtige til at blive ved Godset, kunde Pigerne forsyne sig med Pas*), naar de lovligt havde opsagt deres Tjeneste, »og skulde ventes, at sligt dem ikke nægtes«.

Regeringen sluttede sig nærmest til de Deputerede. I et Reskript af 7. December 1742 blev der givet Tilladelse til at udstede midlertidige og begrænsede Følgesedler paa slet Papir for Karlenes Vedkommende; men med Hensyn til Pigerne »skulde det have sit Forblivende ved Danske Lovs Bestemmelser«. (3die Bogs 19 Kap. 9, 10 og 11 Art.)**)

Forordningen af 19. Februar 1701 (om Pas fra Husbonden) blev imidlertid ikke ophævet; den maatte derfor betragtes som staaende ved Magt, og saaledes opfattede Befolkningen det da ogsaa. Henrik Stampe siger rigtignok:

»Rejser en Bondedatter bort uden at tage Pas, er Husbonden ikke berettiget til at anholde hende,« men han tilføjer, »at Virkningen af denne Forsømmelse er, at de overalt vil finde Vanskelighed ved at komme frem.« Selv om der kunde være Tvistemaal om, om Pas var paabudt ved Lov eller ikke, saa var de nødvendige af rent praktiske Grunde; men da Godsejerne efter Loven var forpligtigede til at udstede Pas, skulde man jo mene, at den hellige Grav var velforvaret. Deri tager man dog Fejl.

»Hvorfor« — saaledes ræsonnerede Godsejerne — »skulde Kvindepersoner mer have den Frihed at løbe om, hvorhen de ville, end Mandspersoner, som er bundne til Fødestavnen.« Og de gode Proprietærer vidste at handle derefter. I deres Iver for »at holde sammen paa de Folk, som fødes til at befordre Agerdyrkningen og Landvæsenet« nægtede mange af dem ligefrem Kvinderne Pas og tilbød istedetfor at udstede Følgesedler. Selv Enkedronningen *Sophie Magdalene* stod paa Godsejernes Side. Hun befalede saaledes sin Amtsforvalter paa Hørsholm at se til at holde Kvindekønnet, saa vel som Mandkønnet, til Stede paa Godset og forbeholdt sig selv at give Tilladelse til Pigernes Flytning fra Godset.

Præsterne tog dog mange Steder Parti for Kvinderne. Vi ser det bl. a. af en Skrivelse, som Stiftsbefalingsmanden over Aalborg Stift, Baron *Holck*, den 7. September 1761 sendte Kongen. Holck gør opmærksom paa, at der til ham er klaget over, at Præsterne nægter at tegne Skudsmaal paa Følgesedler for Kvinder og vægrer sig ved at antage de Kvinder til Guds Bord, som alene medbringer en saa-

*) Iflg. Forordning af 19. Februar 1701 maatte en Bondepige ikke forlade det Gods, hvor hun var født, uden Pas.

**) I Artikel 10 hedder det bl. a.: »Naar Tienestetyende, Mands- eller Qvindis-Personer, lovlig deris Tieniste eengang opsagt have, synderligen om de uden Sognet sig agte at begive, da skal deris Sognepræst være forpligt at meddeele dem Bevis, naar de den begære, at de er fri og ledige fra Herretieniste til Lands og Vands, saavel som fra Bondens Tieniste, og for Egteskab, saa fremt de ellers ikke med nogen trolovede, eller viede, ere. Og skal ingen Præst under tilbørlig Straf saadan Bevis dem vegre, eller og den dennem over en half Dag forholde, og skulde Præsterne give alle Skudsmaal beskrevne under deris Hænder og Zigneter, som de ville ansvare og være bekiendt«.